

OROLBO'YI MINTAQASIDAGI TA'LIM XIZMATLARI TIZIMINING ASOSIY OMILLARI VA UNI TADBIRKORLIKNI RIVOJLANTIRISHGA TA'SIRINI BAHOLASH

Raxmanov Raxmanbergan Abdullaevich

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti mustaqil tadqiqotchisi.

r.raxmanov@tsue.uz

Dolzarblik. Orolbo'yi mintaqasi - Qoraqalpog'iston Respublikasi va Xorazm viloyati - so'nggi olti yilda oliy ta'lim qamrovini deyarli ikki baravarga oshirdi, biroq bu o'sish yoshlar bandligi va tadbirkorlik faolligiga to'liq aylanmayapti: yoshlar ishsizligi umumiy ko'rsatkichdan deyarli ikki baravar yuqori bo'lib qolmoqda. Bu nomutanosiblik ta'lim tizimining qaysi aniq omillari tadbirkorlik faolligiga ta'sir qilishini, qaysilari esa amaliy natija bermayotganini ilmiy asosda aniqlashni taqozo etadi.

Muammo. Hozirgi kunda mintaqada ta'lim xizmatlari sifatiga ta'sir qiluvchi omillar tizimli tasniflanmagan va ularning nisbiy ahamiyati miqdoriy baholanmagan; ta'lim muassasalari bilan tadbirkorlik infratuzilmasi o'rtasidagi integratsiya darajasini o'lchovchi ko'rsatkich mavjud emas; ekologik inqiroz omilining ta'lim-tadbirkorlik bog'liqligiga ta'siri alohida o'zgaruvchi sifatida hisobga olinmagan. Bu esa mintaqaviy siyosat qaratilishi kerak bo'lgan ustuvor yo'nalishlarni aniq belgilashni qiyinlashtirmoqda.

Maqsad. Ushbu tadqiqotning maqsadi Orolbo'yi mintaqasidagi ta'lim xizmatlari tizimining asosiy omillarini aniqlash, ularning nisbiy ahamiyatini miqdoriy baholash hamda bu omillarning yoshlar tadbirkorligini rivojlantirishga ta'sirini ekspert va statistik tahlil asosida asoslashdan iboratdir.

Tadqiqot natijalari. Birinchidan, yoshlar tadbirkorligiga ta'sir qiluvchi omillar besh guruhga - institutsional (integratsiya), ta'lim sifati, iqtisodiy-moliyaviy, ijtimoiy-demografik va ekologik - tasniflandi, har bir guruh uchun o'lchanadigan ko'rsatkich (proksi) belgilandi.

Ikkinchidan, Analitik ierarxiya jarayoni (AHP) usuli orqali omillar vaznlandi (izchillik nisbati $CR=0,010$, maqbul chegaradan past): institutsional integratsiya 33,3 foiz, ta'lim sifati 29,0 foiz vazn bilan eng yuqori o'rinlarni egalladi, ular birgalikda umumiy vaznning 62,3 foizini tashkil etdi.

Uchinchidan, institutsional omilni miqdoriy o'lchash uchun muallif tomonidan tadbirkorlik-ta'lim integratsiya koeffitsienti (I_t) ishlab chiqildi; u ikki komponent - tadbirkorlik konversiyasi (I_1) va amaliy ta'lim ulushi (I_2) - o'rtachasi sifatida hisoblanib, mintaqada 2023–2024-yillarda atigi 0,18–0,28 oralig'ida, ya'ni etalon darajaning to'rtandan-uchdan biriga teng bo'lib chiqdi.

To'rtinchidan, mintaqaning o'ziga xosligini aks ettiruvchi ekologik inqiroz indeksi (E_i) hisoblab chiqildi - Qoraqalpog'istonda 0,72, Xorazmda 0,52, bu ekologik bosimning tadbirkorlik faolligiga ikki yoqlama, ham to'siq, ham imkoniyat yaratuvchi ta'sirini asoslash imkonini berdi.

Beshinchidan, omillarning AHP vazni va mintaqadagi joriy holatini birgalikda hisobga oluvchi aralashuv ustuvorligi reytingi tuzildi; natijalar institutsional integratsiya omilining eng yuqori ustuvorlikka (25,3) ega ekanligini ko'rsatdi - bu omil eng muhim, ammo hozircha eng past darajada rivojlangan bo'lib chiqdi, sezgirlik tahlili esa ushbu xulosaning barqarorligini tasdiqladi.

Uslubiy tavsiyalar.

Birinchi yo'nalish - institutsional integratsiya omiliga ustuvor e'tibor qaratish: ta'lim muassasalari va mahalliy korxonalar o'rtasida amaliyotga asoslangan institutsional shartnomalar tizimini joriy etish.

Ikkinchi yo'nalish - amaliy ta'lim ulushini (I_2) oshirish orqali integratsiya koeffitsientini mustahkamlash: kasb-hunar va oliy ta'lim dasturlarida nazariy va amaliy soatlar nisbatini qayta ko'rib chiqish.

Uchinchi yo'nalish - ekologik inqiroz indeksi yuqori bo'lgan hududlarda (Qoraqalpog'iston) yashil tadbirkorlik yo'nalishidagi ta'lim modullarini ustuvor joriy etish.

To'rtinchi yo'nalish - integratsiya koeffitsienti va ekologik inqiroz indeksini muntazam hisoblab boruvchi mintaqaviy monitoring tizimini yo'lga qo'yish, bu omillar dinamikasini vaqt bo'yicha kuzatish imkonini beradi.

Beshinchi yo'nalish - omillarning ustuvorlik reytingiga asoslangan holda davlat dasturlari resurslarini birinchi navbatda institutsional integratsiya va ta'lim sifati yo'nalishlariga yo'naltirish.

Xulosa. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, Orolbo'yi mintaqasida yoshlar tadbirkorligini rivojlantirishning eng samarali yo'li - barcha omillarga bir xilda emas, balki AHP tahlili orqali aniqlangan ustuvor omil, ya'ni ta'lim-tadbirkorlik institutsional integratsiyasiga maqsadli ta'sir ko'rsatishdir. Ishlab chiqilgan integratsiya koeffitsienti va ekologik inqiroz indeksi mintaqaviy siyosatni ilmiy asosda shakllantirish va monitoring qilish uchun amaliy vosita bo'lib xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Saaty T.L. The Analytic Hierarchy Process. – New York: McGraw-Hill, 1980. – 287 p.
2. Isenberg D.J. How to Start an Entrepreneurial Revolution // Harvard Business Review. – 2010. – Vol. 88, №6. – P. 40–50.
3. O'zbekiston Respublikasi Statistika agentligi. SDMX ochiq ma'lumotlar portali [Elektron resurs]. – URL: <https://stat.uz> (murojaat qilingan sana: 2026.07.04).

4. Qoraqalpog‘iston Respublikasi Statistika boshqarmasi [Elektron resurs]. – URL: <https://qrstat.uz>.

5. Xorazm viloyati Statistika boshqarmasi [Elektron resurs]. – URL: <https://xorazmstat.uz>.

6. Birlashgan Millatlar Tashkiloti Bosh Assambleyasi. Orolbo‘yi mintaqasini ekologik innovatsiyalar va texnologiyalar hududi deb e‘lon qilish to‘g‘risidagi rezolyutsiya. – Nyu-York: BMT, 2021.

7. OECD; Joint Research Centre. Handbook on Constructing Composite Indicators: Methodology and User Guide. – Paris: OECD Publishing, 2008. – 158 p.

